דער רב וואָס האָט זיך נע׳שמד׳ט

און איז געווארן דער גרויזאמסטער צורר־היהודים אין שפאניע

פון מ. ג צעגראָווסקי

דאָס אין געווען אין מיטן פון דעם 14טן יאָרהונדערט, אין דער צייט פון דער שווארצער מגפה, קנאפּע פינף יאָר האָט געבושעוועט דער "שווארצער שוי־דערלאכער טויט". וועלכער איז פאר־שלעפּט געווארן קיין איראָפּע פון כינא, און וועלכער האָט אונטערוועגס אין אינדיען, פערסיען און רוסלאנד פארטי־ליקט אין די יאָרן 1345 ביז 1350 די העלפט פון דער גאנצער מענשהייט. לויט א סטאטיסטיק פון פּויפּסט קלעמענס, זיינען אין דער גאנצער וועלט אויסגע־שטאָרבן אין דער גאנצער צייט פון דער מגפה ניט ווייניקער ווי 42 מיליאָן, 836 טויזנט, 846 נפשות, און העכער 2000 שטעט און דערפער און קליינע ישובים זיינען פולשטענדיק פארניכטעט געווא־רען אין דער דאָזיקער שרעקלאכער צייט. דער ווירקלאכער אורשפּרונג פון דער דאָזיקער שווערער־וועלט קאטאסטראפע איז ביז צום היינטיקן טאג ניט ניט אינ־נאנען אויסגעפאָרשט — נאָר ווייניקער אבער האָט מען זיך באמיט אין יענער צייט, מיט קארגע 600 יאָר צוריק, צו דערגיין די אמת׳ע סיבה פון דעם דאָזיקן עלעמענטארן מענשן אומגלוק. מיט האָט זיך דאמאלס פונקט אווי ווי היינט, גע־לאָזט באנוגענען מיט דער אייביקער אי־מער ריכטיקער און אויסגעפּרואוועטער דערקלערונג פאר׳ אלע צרות און אנשי־קעניש: "שולדיק זיינען די אידן . . ."

דער אומוויסנדער, פון פריצים און גלחים אויסגעפרעסטער און פארשלאפ־טער המון, האָט פרום נאכגעזאגט און פארשפּרייט דעם בייזווייקיק בלבול פון זיינע טעכטיקע הארן, אז די אידן האבן פארגיפטעט אלע קריסטלאכע ברונעמס און אז דעם באפעל דערצו האבן די אידן פון פראנקרייך, דייטשלאנד, איטאליען און אזוי ווייטער באקומען פון דעם גע־היימען אידישן סנהדרין אין טאָלעדאָ (שפאניען). דער דאָזיקער געהיימער אי־דישער סהנדרין — האָט עס געהייסן — האָט באצויגן ריזיקע מאסן מיט שוואר־צען גיפט פון אריענט אוהאָט אים דער־נאָך פאנאנדערגעטיילט צו אידן פון דער גאנצער וועלט, כדי אויסצוראָטן אויף א סיסטעמאטישן אופן אלע קריסטן אין דער וועלט . . .

און כאטש דער פּויפּט האָט אויסדריק־לאך פארבאָטן אין צוויי פייערלאכע "בולן" פון 4טן יולי אט 26טן סעפּטעמ־בער, 1348, אז מען טאר ניט הרג׳ענען און פלינדערן די אידן, פונדעסטוועגן האָ־בען אים די פרומע קריסטן געהערט ווי . . . דעם פּויפּסט — און האבן געטאָן ווייטער זייער ווילדע אויסראטונגס־אר־בעט.

אין שטראסבורג זיינען אלע אידן נאָכ׳ן דאוונען געפירט געווארן פון דער שול צום שייטער הויפן. אין דער פראנ־צויזישער פּראָווינץ, בורגאן, זיינען אין מאי, 1348 אומגעקומען אין די פלאמען פלאמען 50,000 אידן. אין מאינץ זיינען פארברענט געווארן אין איין טאג 12000 אידן, — עס זיינען אזש צעשמאלצן גע־ווארן די גלעקער פון דעם סאנקט קוויי־רין־קלויסטער און אזוי איז אויך געווען אין פראנקפורט און אין נירנבערג אין באזעל און אין וועניעליע, אין דער פראנ־צויזישער פּראָווינס און אין שפאניען...

אודאי האָט זיך אויך געטראפן אז מאנכע אידישע משפחות און טיילמאל גאנצע אידישע קהלות האבן זיך אויסגע־שמד׳ט, כדי ניצל צו ווערן פון דעם שרעקלאכן פייער־טויט. אבער דער סאמע גרעסטער רוב פון די אומשולדיק פאר־פאלגטע אידן זיינען געגאנגען, מוטיק און שטאלץ, צו די שייטערהויפנס, אנגעפירט פון די רבנים און קדושים. וואס האבן געזונגען הלל מיט פרייליכע נגונים — אזוי אז דער קריסטלאכער כראניקער פון יענער צייט קאן זיך גאר ניט גענוג אפ־חידוש׳ן איבער די "פאר׳עקשן׳טע אידן, וואס האבן געגאנגען און געזונגען אויף דעם שייטערהויפן און מקבל געווען די יסורים אן פחד, וואס מיר וואלט זיך — זאָגט ער — נישט ווען גלויבן, ווען איך וואלט דאס אליין ניט געזעען מיט מיינע אויגן . . ."

אזוי איז אויך אומגעקומען אויף דעם שייטערהויפן איינער פון די אנגעזעענ־סטע שפאנישע רבנים פון יענער צייט, הרב ר׳ הלל הלוי פון בורגאס, וועלכער איז לויט דעם אנגענומענעם גלח׳ישן בלי־בול, געווען איינער פון די הויפּט־פירער פון דעם "נעהיימען אידישן סנהדרין" אין טאָלעדאָ, פון וואנען אויס עס איז פארשפּרייט געווארן איבער דער וועלט די שווארצע מגפה . . .

ווען דער רב איז געשטארבן אין די פלאמען פון בורגאס, איז זיין פרוי גע־ווען מעוברת און אין עטלאכע חדשים ארום האָט זי געבוירן א קינד, א זון, וועלכער איז לויט דער צוואה פון זיין אומגעקומענעם פאטער, באשטימט גע־ווארן צו זיין א רב און ראש־ישיבה. דער קליינער שלמה הלוי איז געווען אן עלוי אין תורה און אין הכמה און האָט שוין אין די גאָ רייונגע יאָרן, אלס בר־מצוה בחור׳ל, געפירט אן עפנטלאכן רעליגיעזן וכוח מיט דעם בארימטן בישאָף אנטאָ־ניא.

שלמה איז געווארן רב און ראש־ישיבה אין בורגאס א דאנק זיין בארימטן נאמען זיין אנגעזעענקייט אין דער קריסטלאכער וועלט, ביים קעניגלאכן הויף, — מען איז שוין אפילו געווען זיכער, אז אט באלד וועט ער ווערן א רב און יועץ פון קעניג, לויט דער טראדיציע פון קעניג אלפאנזאָ און פון קעניג פערדאָ, וואס האָ־בען געהאט אידישע פינאנץ־מיניסטארן, ווארן אלע גע׳פּועל׳ט אז די שפּאַ־נישע אידן, וועלכע זיינען ביז דאמאלט געווען אנגעזעענע, גלייכבארעכטיקטע בירגער, זאָלן פארשפּארט ווערן אין א פינסטערער געטאָ, זאָלן ניט טאָרן האנ־דלען און פארקערן מיט דער ארומיקער וועלט — און דאָס אלץ, כדי עס זאָל זיך זיי איינמאל פאר אלע מאל אפּגלוסטן דאָס אידישקייט . . .

פאר דער דאָזיקער געטריישאפט צו דער קאטוילישער אמונה האָט בעגעדיק דער 13טער געמאכט אונזער ר׳ שלמה׳ן פאר בישאָף פון קארטאגענא. דער אמא־ליקער רב האָט איצט אלס בישאָף פאולוס דע פאנטא מאריא, פארטראָטן דעם פּויפּסט אין צוויי קירכן קאנגרעסן פון קאנסטאנץ און באזעל און איז בכלל גע־ווארן א מעכטיקער רעפּרעזענטאטאר פון דער קאטוילישער קירכע. זיין פריינט אבער, ר׳ יהודה לאָרקי, וועלכער האָט זיך צוזאמען מיט אים גע׳שמד׳ט און איז גע־ווארן לייב־דאָקטאר פון פּויפּסט, איז דאך שפּעטער אומגעקומען אויף דעם שייטערהויפן, ווייל מען האָט אים גע־כאפּט ביי א מצוה. ער איז געבליבן אין געהיים א פרומער איד אויך נאָך זיין שמד . . .

—(::)—

טיפן פון תל-אביב

(שלום פון זייט 7)

נאזלעכער און אפילו אין די ברעמען ארום זיינע אויגן. זיין קול — ווי א בלוי־זאק. רעדט מיט א באס.

מיט א טייל פון זיין געלט האָט זיך ר׳ שלמה איינגעשאפן א קליינע הייזקע אין דער נייער שכונה רמת גן און איז שטוב אריין האָט ער אויסער נייע מע־בעל אויך א נייע באלעבאסטע אריינגע־פירט. און טאקע וואס איז דער תכלית? א מענש אין זיינע יאָרן זאָל נאָך אין זיינע האבן דאס טעפּל מיט דער פיך? און ווער וועט פארציערווען א זאך? און בכלל איז אים שטארק נמאס געווארן דאָס איינזאמע לעבן. א מענש דארף לכל הפחות האבן איין פריינט פאר ווע־מען ער זאָל קאנען דערציילן פון זיין פרייד און אפילו פון זיין ווייטיק . . .

און ס׳האָט זיך אויסגעוויזן, אז ר׳ שלמה איז געווארן השמח בחלקו. ווי עס ווייזט אויס האבן טאקע שלוחים דער־ציילט דעם אמת — האָט ער געטראָכט.

אבער . . .

אבער איצט גייט ר׳ שלמה איבער די הייזער. שטרעקט אויס זיין האנט און בעט א נדבה. טאג אויס טאג איין גייט ער פון רמת גן בין תל־אביב און צוריק, און ער האָט שוין אפילו א חזקה אויף זיינע מנדבים. און טאקע וואס זאָל ער טאָן? די פופציק פונט וואס זיינען אים געבליבן נאכן אויסשאפן זיך דיי הייזקע האָט מען ביי אים צוגע׳נגב׳עט. און וואס איז די נפקה מינא ווער ס׳האָט זיי צוגע׳נגבעט? און זאָל אפילו זיין ווי מרעדט, אז דאָס איז די ארבעט פון זיין נייער ווייב, וועלכע איז פון אים פּלוצ־לונג פארשוואונדן?

און ער דארף ניט זוכן לאנג קיין תשובות אויף די אלע שאלות וואס מען פרעגט אים. ער ווערט חס־וחלילה ניט דערשראָקן פאר די אלע יונגען וואָס ווייר־סען ניט מער ווי חוזק צו מאכן. און ווי־דער וואָס גייט עס זיי אז אויב זיין ווייב האָט ביי אים דאָס געלט צוגע׳נגב׳עט? דאָס געלט איז דאָך שוין אזוי צי אזוי ניטא און קיין האפענונג דאָס ווען עס איז צוריק צוקריגן איז אויך ניטא! און וואס זאָל מען טאָן אז א מענש דארף עסן? צי זאָל ער זיך אומקערן צום בלוזאק? — עס זיינען שוין אוועק יע־נע יונגע כחות און אפילו צו דעם דארף מען אויך האבן געלט, טא פון וואנען זאָל ער עס נעמען?

— ניט א איד א נדבה! — פארערט ער מיט כעס — מיין געלט האָב איך פארלוירן און איך דארף לעבן ניט א נדבה!

— מ׳זאָגט דאָך, אז איר האָט א הויז אין רמת גן?

און אויב איך האָב א קליין הייזקעלע קאן אין דען עס קויען? ניט ר׳ איד א נדבה! ניט! כ׳האָב געהאט געלט, האָט מען עס ביי מיר אוועקגע׳נגב׳עט . . .

— — — —